

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
Центр досліджень історії Волині

НАРИСИ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Острого
2020

УДК 355.1 (477)(091)
ББК 68.4(4укр)
Н 28

Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 4 від 31 жовтня 2019 року)

Рецензенти:

М. Р. Литвин – доктор історичних наук, професор
Г. М. Стародубець – доктор історичних наук, професор

Відповідальний за випуск – к.і.н., доц. **М. Близняк**

Н 28 Нариси воєнно-політичної історії України: навчальний посібник / Атаманенко В., Близняк М., Войтович Л. та ін. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Острог, 2020. 568 с.

ISBN 978-617-7328-78-9
DOI 10.25264/978-617-7328-78-9

У нарисах висвітлено головні етапи воєнно-політичної історії України з скіфських часів до сучасності, простежено головні етапи державотворення, проаналізовано збройну агресію Російської Федерації проти України. Окремо з'ясовано внесок у становлення і поступ вітчизняної воєнної справи видатних військових діячів.

УДК 355.1 (477)(091)
ББК 68.4(4укр)

ISBN 978-617-7328-78-9

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2020
© Автори, 2020

ЗМІСТ

Передмова	5
Грицюк Валерій, Кривизюк Леонід ВІДГОМІН ВІКІВ: ВІЙСЬКОВА СЛАВА ПРАДАВНЬОЇ УКРАЇНИ ..	7
Близняк Микола ВОЄННІ ПЕРЕМОГИ ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ	29
Яремчук Віталій УКРАЇНЦІ В БИТВАХ ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (XIV – ПОЧАТОК XVI СТ.)	48
Атаманенко Віктор БОРОТЬБА З ТАТАРСЬКИМИ НАПАДАМИ: ВІД ОЛЬШАНИЦІ ДО ОХМАТОВА	59
Леонтій Войтович КНЯЗЬ КОСТЯНТИН ІВАНОВИЧ ОСТРОЗЬКИЙ ЯК ПОЛКОВОДЕЦЬ	82
Крालюк Петро, Пасічник Ігор ПОВСТАНЕЦЬ ЧИ ДЕРЖАВНИК. Міфічний та історичний Семерій Наливайко	92
Близняк Микола ВІЙСЬКОВІ ПОХОДИ ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО	103
Кулаковський Петро УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ ПІД ЧАС СМОЛЕНСЬКОЇ ВІЙНИ (1632–1634 РР.)	111
Пасічник Михайло ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕТЬМАНА Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО	140

Смирнов Андрій КОНОТОПСЬКА БИТВА 1659 РОКУ	184
Слісаренко Олександр ПАРАДИГМА ПОЛТАВИ: НЕМИНУЧІСТЬ ПОРАЗКИ ЧИ ВТРАЧЕНИЙ ШАНС НЕЗАЛЕЖНОСТІ?	195
Смирнов Андрій ЗБРОЙНА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ	218
Рудько Сергій УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО У ВОГНІ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ ..	238
Трофимович Володимир НА ЗАХИСТІ ЗУНР: ГАЛИЦЬКА АРМІЯ В ПОЛЬСЬКО- УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ (ЛИСТОПАД 1918 – ЛИПЕНЬ 1919 РР.) ...	270
Трофимович Володимир ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ ДО ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО СОЮЗУ УНР І ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	305
Грицюк Валерій, Лисенко Олександр, Трофимович Лілія ВОЄННІ ДІЇ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ	324
Патриляк Іван НА ТЛІ БИТВИ ГІАНТІВ: Український визвольний рух упродовж перших ста днів німецько-радянської війни	402
Патриляк Іван ЗБРОЙНИЙ ОПІР УПА І НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО ПІДПІЛЛЯ ГІТЛЕРІВСЬКОМУ ОКУПАЦІЙНОМУ РЕЖИМОВІ (1943-1944 РР.)	440
Ковальчук Володимир «ГОЛОДНІ ТА ЖОРСТОКІ, ЙДУТЬ УСІХ ГРАБУВАТИ І РІЗАТИ» (чекісти і «сталінські командос» проти УПА і українського народу)	463
Грицюк Валерій, Лисенко Олександр, Сегеда Сергій, Трофимович Володимир УКРАЇНА В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	499
Відомості про авторів	566

ПЕРЕДМОВА

У багатьох країнах світу воєнно-політична історія посідає чільне місце в державній політиці пам'яті. Це зрозуміло, бо вона зрештою кров'ю, пропахла порохом, до вінця заповнена битвами, звитягами, поразками, братськими могилами. Перебування України в складі Російської імперії, згодом – СРСР робило вивчення її історії, з погляду Центру, зайвим, штучним і навіть шкідливим. Життя та діяльність, злети і падіння, перемоги і невдачі багатьох поколінь українців, а серед них і воєначальників, полководців, генералів, адміралів, інших відданих українській справі вояків всіляко замовчувалися, брутально фальсифікувалися, прирікалися на забуття, або привласнювалися, мали вигляд спорадичних ілюстрацій до минулого країн, що розпоряджались їхніми землями, а сам народ уявлявся не лише недержавним, а й забутим, ланцюгом історії прикутим до цих держав.

Відродження і становлення Української держави, вивірення її сучасних внутрішніх і зовнішніх орієнтирів потребують серйозного осмислення минулого, того важливого й неоднозначного шляху, який вона пройшла протягом своєї історії, зокрема і воєнно-політичної, котру пізнаємо, фактично, заново. Трактування останньої у чітко окресленому руслі має на меті забезпечити формування спільного українського погляду на своє минуле і сьогодення, консолідацію суспільства, виховати почуття самодостатності, гордості за свою власну, гідну подиву і поваги Вітчизну, додати цілющу порцію оптимізму й віри в історичну перспективу. Особливо важливого значення це набуває в умовах гібридної війни Росії проти України.

Працюючи над нарисами, авторський колектив усвідомлював неможливість охопити усі аспекти поставленої проблеми, а тому прагнув віднайти серед численних подій такі, які були вузловими,

переломними, справили відчутний вплив на українців, не ставлячи при цьому останньої крапки.

Опираючись на ґрунтовну джерельну базу, праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, політичних, державних, військових діячів, матеріали яких широко використані в пропонованому посібнику, його автори спробували охарактеризувати основні воєнні події, простежити розвиток ідеї державотворення, намагання реалізувати її на різних етапах вітчизняної історії, акцентуючи при цьому увагу на дискусійних проблемах, маючи надію, що він стане у пригоді студентам гуманітарних спеціальностей, буде спонукати їх до самостійного мислення, пошуків відповідей на її найбільш болючі питання.

Навчальний посібник дасть змогу студентам істотно розширити і поглибити свої знання з вітчизняної воєнно-політичної історії в процесі вивчення курсу «Історія України». Він стане в пригоді при: підготовці до семінарських занять, модульного контролю та іспиту, написанні рефератів, курсових, бакалаврських і магістерських робіт, вивченні окремих тем таких дисциплін як «Воєнно-політична історія України», «Історія державності України», «Історія міжнародних відносин», «Історія Центрально-Східної Європи», «Українсько-польські відносини: від конфліктів до порозуміння», «Етнополітичний розвиток України», «Національна безпека України».

Головні завдання посібника: сформулювати вміння студентів системно й комплексно аналізувати воєнно-політичні події, явища, що відбувалися в Україні, виробити навички компаративного бачення причин, характеру та наслідків світових процесів, робити правильні висновки, оцінки, вести наукову дискусію і відстоювати свою точку зору.

Грицюк Валерій, Кривизюк Леоніг

ВІДГОМІН ВІКІВ: ВІЙСЬКОВА СЛАВА ПРАДАВНЬОЇ УКРАЇНИ

Новітня історія України наповнена барвами героїзму та жертвовності у боротьбі за перемогу національної ідеї. Проголошення незалежності стало закономірним результатом нашого історичного розвитку, спільною перемогою багатьох поколінь українців, які боролися й гинули за нашу національну ідентичність, державну самостійність і власний колір на політичній карті світу. Однак виявилось, що проголосити незалежність замало для того, щоб її здобути, свободу доводиться виборювати і захищати. А задля досягнення загальнонаціональної мети відродилося Українське військо. Словосполучення «Українське військо» в умовах сьогодення має надзвичайно актуальне звучання, оскільки об'єднує в собі, військову славу та лицарський дух всіх племен та народів, від найдавніших часів до сьогодення, всіх захисників рідної землі яку сьогодні ми називаємо Україною.

З давніх-давен наш народ вшановував звитягу та жертвовність захисників отчого краю. У кожній родині зберігаються пам'ять про предків, яким довелось боронити свою землю від ворогів. Наш патріотизм народився не вчора, а тисячі років тому, і несе у собі крім багатьох інших рис відгомін бойового духу трипільців і скіфів, київських дружинників і славних запорожців, героїв Крут і вояків УПА. На бойовому досвіді та кращих військових традиціях попередніх поколінь захисників Вітчизни відроджується сучасне Українське військо.

Навчальне видання

НАРИСИ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*
Художнє оформлення обкладинки *Романа Свинарчука*

Формат 42x30/4. Ум. друк. арк. 33,01. Обл.-вид. арк. 32,37.
Наклад 100 пр. Зам. № 56–19.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Minion Pro».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Виготовлено ФОП видавець Свинарчук Р. В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38068) 6835800, e-mail: 35800@ukr.net.